

30 oktober 1970

ATHEÏSME

Goedenavond, vrienden.

Wij zijn niet alwetend of onfeilbaar en daarom denkt u zelf na. Maar bovendien bepaalt u vandaag het onderwerp. Wat is uw voorkeur voor vandaag?

ATHEÏSME

Atheïsme is in feite een ontkennen van het bestaan van God of van een mogelijke persoonlijke God. In deze zin kwam atheïsme in het verleden niet al te veel voor. De meeste mensen geloofden eigenlijk wel in het bestaan van een godheid, maar maakten zich daarover niet al te druk. Zij gingen daarbij uit van het standpunt: wanneer ik God nu maar niet lastigval, zal hij mij ook wel met rust laten. Een instelling die wij trouwens nog heden bij vele zogenaamde gelovigen en kerkenlidmaten aan kunnen treffen. In de 17de en 18de eeuw begint eigenlijk pas een werkelijk atheïsme. Dan begint de zogenaamde eeuw van de rede. Men gaat zich steeds meer afvragen of er wel dan niet een God bestaat en zo ja wat die God dan wel werkelijk zou willen en betekenen. Men wordt bij het nagaan van deze vragen geconfronteerd met de stellingen van de gelovigen en de gezagsuitoefening van de godsdienstige gemeenschappen. Men ontdekt dat vele theologische argumenten wel zeer logisch en gezond lijken, maar dat dit alleen maar het geval is, wanneer je ook van tevoren aanneemt dat de theoloog met zijn onbewezen grondstellingen gelijk heeft. Zodra men zich echter af gaat vragen of de theoloog wel gelijk heeft en het geheel kritisch beziet, blijkt dat hij een reeks van stellingen poneert als bewezen, maar daarvoor in geen enkel opzicht een bewijs aanvoert of zelfs maar tracht aan te voeren. De grondstellingen van het geloof komen onder de aandacht en het blijkt dat dezen onbewijsbaar zijn.

De meeste atheïsten van die dagen verwerpen het bestaan van God niet nadrukkelijk, maar stellen slechts dat men niet weet of er misschien een God bestaat. Waarop zij dan de vraag laten volgen: Waarom zou ik mij dan druk maken over de eisen en stellingen van mensen die beweren dat zij weten wat God wil, enzovoort? Tegenover de eisen en verhalen van de priesters enzovoort stellen zij: wij hebben als zekerheid de menselijke wereld, de rede, het menselijk gevoel en het menselijke denken. Maar de latere atheïsten komen, zeker na het einde van de Franse revolutie, te staan tegenover een maatschappij die in feite geheel op de religie is opgebouwd. Hierdoor voelen zij zich genoopt steeds duidelijker stelling in te gaan nemen. Zij beperken zich niet meer tot de stelling dat er voor het bestaan van een God en goddelijk gezag geen enkel bewijs is. Zoals de theoloog steeds weer zoekt naar bewijzen of schijnbewijzen, voor het bestaan van God en de kernwaarden van het geloof dat hij aanhangt, zo zoeken nu de verwerpers van hun leer naar daadwerkelijke bewijzen dat er geen God bestaat. En bij ontstentenis van werkelijke bewijzen grijpen zij naar redeneringen die al even onredelijk zijn als hun tegenstanders. Zeggen dezen dat de orde op de wereld een bestaan van God zonder meer duidelijk maakt, zo zeggen zij dat uit alles blijkt dat men te maken heeft met de natuur die zeker geen persoonlijkheid heeft of is.

Daar echter dergelijke argumenten evenveel of even weinig bewijskracht hebben als die van de gelovigen, ontstaat er langzaamaan een eenzijdige wijze van redeneren en denken die men het beste een geloof zonder God zou kunnen noemen. Het moderne atheïsme wordt dan ook uitgedragen met dezelfde zendingsdrang, dezelfde ferventie en hetzelfde fanatisme dat wij kennen van geloofsverkondigingen. Zelfs blijken de moderne atheïsten te beschikken over een morele codex die, wanneer men haar goed beziet, niet veel anders is dan een weergave van de

bijbelse regels als de 10 geboden enzovoort, terwijl zelfs sommige kerkelijke regels door hen herhaald worden met dien verstande dat elk beroep op goddelijk gezag of het bestaan van een God vervangen wordt door een beroep op menselijke waardigheid enzovoort.

Om de zin van een dergelijk atheïsme te begrijpen, zal men mijns inziens allereerst moeten proberen te begrijpen, hoe en waarom de mensheid over de gehele wereld gelooft in iets. Gaat men de inhoud van de vele vormen van geloof na, dan blijkt dat de meeste mensen zelfs onzin graag geloven. Wat zeer onvriendelijk klinkt tegenover de gelovigen, zodat ik het hen zeker niet kwalijk kan nemen dat zij mij een dergelijke opmerking zeer euvel duiden. Er is een God. Heel goed. Ook ik geloof in het bestaan van een God. Maar hoe kun je als mens met menselijke of door de mens op origine en inhoud controleerbare wijze duidelijk aantonen dat er werkelijk een God is? Hoe is er een menselijk redelijk bewijs te leveren, waaruit blijkt dat alles wat wij als wetmatigheid beschouwen, een door een denkend wezen gegeven wet is en niet slechts een toevalligheid van de natuur? Zeker, wanneer je verder door gaat dringen in het Al en de sferen leert kennen, denk je daarover anders. Maar op aarde is er geen bewijs te vinden. Ik meen dus dat men geen bezwaar moet hebben tegen mensen die stellen dat God slechts een these, maar geen bewezen feit is. Vooral wanneer men zich realiseert dat op deze onbewezen stelling zoveel andere stellingen zijn gebouwd die aan de mens grote eisen stellen en vaak zelfs als verontschuldiging dienen, wanneer de mensen een zuiver menselijk zijn tegenover hun medemensen uit het oog verliezen.

"Allah is de éniġ ware God en Mohammed is zijn profeet." Wat gebaseerd is op de woorden en uitspraken van Mohammed zelf. Maar er zijn zoveel profeten die omtrent zich iets dergelijks hebben beweerd. Alleen heeft Mohammed toevallig een heilige oorlog gewonnen en hierdoor zijn leer aan velen op kunnen dwingen. Maar is hierdoor opeens waar wat hij beweert? Is alleen hierdoor opeens de koraan de enige heilige waarheid? Er zijn vele oorlogen hiervoor gevoerd en gehele volkstammen zijn er gek van geworden, maar bewijzen dat het waar is, kun je niet. Zoals iemand kan zeggen dat, wanneer Mohammed beweert de zeven hemelen doorreisde te hebben, het verhaal mooi en zelfs wijs is, maar niemand kan aantonen dat het enige grond van waarheid bevat. Gaan wij de zaak historisch na, dan kunnen wij alleen bewijzen dat Mohammed rijk trouwde, sherif van Medina is geweest, maar altijd aan vallende ziekte geleden heeft. Probeer je aan te tonen dat de inhoud van de islam op de werkelijkheid is gebaseerd, dan kom je nooit verder.

Jezus was de enige, vleesgeworden zoon van God, neergedaald op aarde voor de verlossing van de mensen. Wat heel mooi klinkt en aangename gevoelens kan wekken. Maar het lijkt vaak in het geloof eerder op een soort diefje met verlos: wij stelen en Jezus betaalt de prijs. Indien men eerlijk wil zijn, zo zal men zich af moeten vragen, hoe men als mens dan met enige zekerheid of zelfs naar waarschijnlijkheid kan weten dat Jezus werkelijk de eniggeboren zoon Gods op aarde was? Wie eerlijk blijft, zal toe moeten geven: dit weten wij niet. Het staat wel in een paar geschriften en boekjes, maar zelfs de schrijvers van de erkende evangelieën schijnen het met elkander niet geheel eens te zijn. Anders zou niet de een alles doen om het bovennatuurlijke van Jezus' afkomst duidelijk te maken, terwijl de ander uitgaat van het geslacht van David in een kennelijke poging duidelijk te maken dat Jezus de vervulling van bepaalde profetieën is, waarbij hij zich dus baseert op niet-menselijk bewijsbare zaken, evenals zijn collega's. In vele geschriften die als een soort bewijs worden gehanteerd, krijgt men de indruk dat men alles heeft gedaan, om maar zoveel mogelijk toepasselijke profetieën op Jezus van toepassing te kunnen verklaren. Een andere evangelist gaat kennelijk uit van een bepaalde mystiek en kiest dus weer een geheel ander punt van uitgang. Maar daar de evangelisten allen ongeveer hetzelfde vertellen over Jezus' leven, zullen wij aannemen dat zij niet alleen maar elkander napraatten, maar dat het merendeel van de vermelde gebeurtenissen inderdaad plaats zal hebben gehad.

Wie zich echter bezig wil houden met een menselijk redelijk bewijs, zal ontdekken dat je eigenlijk niet eens buiten alle twijfel aannemelijk kunt maken dat Jezus ooit op aarde heeft geleefd. Wel kunnen wij bewijzen dat er rond 70 n.Chr. Christenen bestaan. In de geschriften van erkende

historici zijn daarover dan bepaalde punten vastgelegd. Maar zelfs Flavius Josephus, een jood die aanwezig is bij de val en vernietiging van Jeruzalem spreekt niet over Jezus als een werkelijke persoonlijkheid. Hij noemt wel de christenen die hun geloof baseren op legenden omtrent een man die gekruisigd werd. Maar hij noemt dit slechts terloops als iets van weinig belang en verspilt er dan ook niet veel woorden aan. Men dient hem zeer goed te lezen en dan nog zijn woorden in een bepaalde zin te interpreteren om te kunnen zeggen dat hij het in deze zinsnede misschien over Jezus gehad kan hebben. Want in die dagen werden vele leraren en opstandelingen gekruisigd en velen van hen waren voor hun volgelingen tot een symbool geworden - zo ongeveer als een Jan Palach die zich voor de vrijheid levend verbrandde en eveneens in deze dagen in een bepaald land tot een symbool is geworden. Met dit alles tracht ik alleen maar te zeggen dat het heel moeilijk is om zelfs maar het historische bestaan van Jezus aan te tonen, zodat de stelling dat hij de zoon van God was, een punt van geloof is, maar zeker niet valt onder de punten die men op grond van menselijke rede en feiten aannemelijk kunt maken of zelfs redelijk kunt bewijzen.

Stoffelijk staat van dergelijke dingen niets vast. De mensen beweren dat de bijbel letterlijk Gods woord is. Waarbij de gelovigen en ongelovigen blij kunnen zijn dat dit algemeen aanvaard wordt. Want wanneer dit Gods woord is, zo kan men stellen dat die god niet alleen erg breedsprakig is, maar bovendien wel heel eigenaardige verhalen neer doet schrijven. Het hooglied bijvoorbeeld is een erotisch gedicht en bepaalde verhalen, zoals dat over David en Uria, zouden in deze tijd beschouwd kunnen worden als de synopsis van verhalen die een fatsoenlijk mens als pornografie dient te veroordelen. Uitgaande van deze gegevens zou men romans kunnen schrijven, waar 'de Parel' (boek uit 1970, Red.) niets bij is. Er zijn heel wat verhalen in de bijbel die een bedenkelijk kantje hebben in ieder geval. Nu kan men stellen dat te bewijzen is dat een groot deel van hetgeen in de bijbel gezegd wordt, historisch waar kan zijn geweest. Er staan gegevens in over steden, legers enzovoort, die men als een niet historische reeks beelden heeft beschouwd, terwijl latere opgravingen hebben aangetoond dat dergelijke steden inderdaad hebben bestaan dat dergelijke legers - als bijvoorbeeld het met vele strijdwagens uitgeruste leger van Salomo - werkelijk hebben bestaan dat bepaalde kopermijnen inderdaad werden geëxploiteerd en dergelijke.

De verheugde theologen zien dit als een bewijs voor hun stelling dat de bijbel een goddelijke waarheid is, zonder in te willen zien dat een bewijs voor historische juistheid op enkele punten nog niet duidelijk maakt dat die bijbel werkelijk van God stamt of zelfs maar aannemelijk maken dat alle verhalen juist zijn die aan de enkele bewijsbare feiten zijn vastgeknoopt. Wat voor een menselijk redelijke benadering van deze basis van het geloof dus wat moeilijk is. Maar aan de andere kant zal niemand een bewijs kunnen brengen dat het niet zo is geweest, zoals men in de bijbel heeft gesteld. Zelfs is er geen enkel overtuigend bewijs te leveren, waaruit men met zekerheid op zou kunnen maken dat die bijbel niets met God te maken heeft. Iedereen kan hierover denken, zoals hij wil. Er is geen bewijs voor het ene of andere standpunt te vinden. Zoals je niet kunt bewijzen dat Jezus niet geleefd heeft. Zoals je op geen enkele wijze kunt aantonen dat Jezus, indien hij heeft geleefd, niet de zoon van God geweest zou zijn. In onze sferen kun je iets dichter bij de waarheid komen. Maar op aarde is het leveren van een bewijs onmogelijk.

Wanneer men de atheïsten van deze dagen gaat bezien, zo hanteren zij schijnbewijzen op dezelfde wijze als hun tegenstanders dit reeds lang deden. Zij geloven in feite dat er geen God bestaat, maar kunnen dit evenmin met zekerheid stellen als de anderen het bestaan van een god. Gaat men de gerichtheid van hun argumenten na, dan lijkt het vaak dat hun optreden zich niet zozeer richt tegen God alswel tegen de godsdienst. Nu is de godsdienst op vele wijzen en vaak ernstig voor meer mundane doeleinden misbruikt. Men heeft in bepaalde kringen vele pamfletten geschreven over de wrede wijze, waarop de communisten na hun revolutie de godsdiensten te lijf zijn gegaan, men verwijt hen dat zij priesters als gewone mensen wilden behandelen en gelovigen dwongen hun geloof af te zweren. Nog driftiger worden de betogen, wanneer men vertelt, hoe de gemene communisten kerken geplunderd, misbruikt en verbrand

hebben. Zo slecht zijn deze mensen, roept men uit, dat zij zelfs overal op de muren hebben geschreven dat de godsdienst opium voor het volk is.

Deze dingen zijn zeker waar. Maar herinner u nu eens de gevolgen van het optreden van de monnik, de staretsj Raspoetin, een man met geestelijke wijdingen die zich aan het hof van Petersburg wist in te dringen en zich vervolgens gedroeg op een wijze die een Makarios in uw dagen in vergelijking een heilige maakt. Realiseer u dat de popen, de geestelijken, bijna allen samenspeelden met de landheren, waarbij zij de eenvoudige mensen aanzetten tot een slaafse gehoorzaamheid en hen vertelden dat zij op straffe van hellevuur verplicht waren van hun meerderen alles te dulden, daar dit Gods wil zou zijn. De popen verheerlijkten vaak onrecht, profiteerden van de armen in vele gevallen en deden nimmer werkelijk iets om de toestanden in het land te verbeteren. Wanneer de mensen wanhopig en radeloos werden onder hen aangedaan onrecht, vertelden zij dat men moest dulden, daar men later, in de hemel, voor al dit lijden een rijke beloning zou ontvangen. In Rusland was de godsdienst deel van een onrechtvaardig systeem. Is het een wonder dat de opstandelingen schreeuwden dat godsdienst opium voor het volk is? Mag men zich er dan nog over verbazen dat men het bestaan van God heftig aanviel om de godsdienst en de mentaliteit die zij bij velen in stand hield, uit te roeien?

Bewust of onbewust wordt ook de atheïst van deze dagen vaak door soortgelijke gevoelens bewogen. Hij erkent het vele kwaad dat de kerken op hun conto hebben en bestrijdt God om een vrijere en meer menswaardige wereld te kunnen scheppen. Daarnaast zijn er natuurlijk vele andere beweegredenen voor de aanvaarding van dit geloof dat God verwerpt. Men wil bovenal een redelijk mens zijn. Men wil niet geloven aan de beweringen van anderen, maar werkelijk weten enzovoort. En wanneer je een geloof zonder bewijzen beschouwt als een aantasting van de waardigheid van de redelijke mens, dan moet je het bestaan van een God wel verwerpen, want hiervoor is op aarde geen enkel redelijk bewijs te vinden. Je moet als mens maar geloven dat er een God bestaat. En juist door de vele vaak strijdige beweringen over het wezen van God en de wil van die God kan men reeds als mens duidelijk distilleren dat niemand iets werkelijk weet over God. De atheïst heeft zichzelf boven de massa geplaatst door algemeen aanvaarde, maar niet bewezen zaken te verwerpen en beseft niet dat hij al even dogmatisch naar een reden voor zelfverheffing zoekt als andere gelovigen.

De mens rechtvaardigt zijn bestaan en zijn verheven zijn door "het goede te doen". Deze denkwijze beïnvloedt ook de atheïst, die hierdoor behoefte heeft aan een ideaal in menselijke zin. Een dergelijk ideaal nastreven is in feite een vorm van zelfbevestiging en zelfvervulling. De atheïst zal zich in vele gevallen tegen bijvoorbeeld christelijke idealen keren, omdat hem de dwang die hierin meesprekt, - namelijk de hemel als loon, maar wanneer je niet meedoet, de hel als straf op de achtergrond - hem niet bevalt. Hoe zonderling men soms redeneert blijkt uit het volgende: dood is dood. Er is geen leven na de dood, want nog niemand heeft mij afdoende kunnen bewijzen dat er wel een leven na de dood is. Eenieder die aan een leven na de dood gelooft, is dus een arme dwaas, iemand die de feiten van het leven probeert te ontvluchten. Het handhaven van deze stellingen zal overigens steeds moeilijker worden nu te goeder naam bekendstaande parapsychologen zich steeds meer bezig gaan houden met de verschijnselen van het spiritisme en zoeken naar een wetenschappelijk aanvaardbaar bewijs voor het bestaan van, en het wezen van geesten. Vroeger had men alleen belangstelling voor de boven het normale uitgaande mogelijkheden van sommige mensen en mogelijk nog het optreden van spoken. Nu echter zoekt men meer en meer in de richting van de geesten. Wat overigens een normale ontwikkeling is.

In de maatschappij ziet men een dergelijk verschijnsel. Vroeger had men alleen interesse voor de vernielzucht en het a-sociale gedrag van provo's of hoe dergelijke groepen dan ook mogen heten. Nu krijgt men echter steeds meer begrip voor het feit dat ook idealen onder lange haren schuil kunnen gaan. Vroeger had men het alleen maar over het werkschuwe langharige tuig, maar nu zegt men dit niet meer. Nu heeft men het mogelijk eerder over langharig en ander tuig. U zult begrijpen dat ik dit grapje aanhaal als voorbeeld voor veranderingen in denken bij de

massa. Het zal u duidelijk zijn dat ook de atheïst van heden anders denkt dan de atheïst van vroeger. Deze is er zeker in deze dagen allereerst op uit zichzelf waar te maken. Hij voelt de godsdienst en alles wat zij behelst, evenals de zogenaamde godsdienstige achtergrond van vele allesbehalve vrijheidslievende regeringen, als een bedreiging van alle menselijke mogelijkheden en zelfs de menselijke waardigheid. Je kunt hem dus niet kwalijk nemen dat hij, vaak met het bestaan van God ook, al het bovennatuurlijke verwerpt zonder zelfs maar te beseffen dat hij evenals degenen die hij verwerpt, uitgaat van een geloof. Toch blijft het feit bestaan dat hij alleen maar gelooft dat er geen God is, want bewijzen kan hij dit niet. Zoals hij gelooft dat alles wat de kerken zeggen, onzin is, maar ook hiervoor geen absoluut bewijs kan aanvoeren. Ook gelooft niet hij in een voortbestaan na de dood. Tot hij sterft natuurlijk. Daarna weet hij zeker dat hij zich in dit opzicht althans vergist heeft.

De atheïst meent dat de mens, het ideaal van het menszijn in zichzelf moet zoeken. En daarmee kan ik het eens zijn. Want wat heeft het voor zin goed te zijn uit angst voor een ander? Iemand die deugdzaam is uit angst voor de hel, zal in zijn gedachten zoveel zondigen dat hij die hel wel zal verdienen. En iemand die alleen maar kwade dingen doet uit verzet tegen een hemel die hij onrechtvaardig vindt, is iemand die voortdurend zichzelf bestraft door zijn gevoelens bij het slechte dat hij anderen aandoet. Maar de mens die zonder angsten enzovoort tot de conclusie komt dat mens-zijn op zich en zonder meer verplichtingen met zich brengt, brengt volgens mij het menszijn op een hoger niveau. Wanneer hij daarbij eenieder, die zich bezighoudt met iets wat hij als bijgeloof beschouwt, aanvalt; zo doet hij dit zeker niet altijd terecht, maar hij is in ieder geval eerlijk. Hiermede wil hij immers alleen de anderen duidelijk maken dat andere dingen belangrijker zijn dan men zich niet al te veel moet bezighouden met een zwarte kat op je pad of vrijdag de 13de, maar je beter bezig kunt houden met meer bekende en meer menselijke feiten.

Het is duidelijk dat een dergelijk optreden dat zelfs de dingen, die de mensen het meest heilig achten, aan een redelijk onderzoek wil onderwerpen, in de wereld niet altijd even vriendelijk ontvangen zal worden. Wat begrijpelijk is, wanneer men zich realiseert dat de moderne maatschappij grotendeels op godsdienst of pseudoreligies is gebaseerd. In een dergelijke maatschappij is de aanval op het dogma, op de onbewezen stellingen, niet erg welkom. In uw wereld hebben vele mensen behoefte aan een absoluut gezag. En dit verkrijgt men ofwel door een mens te vergoddelijken - Rome vergoddelijkte de ceasaren, China van heden vergoddelijkt Mao, zoals het oude China eens de keizer - ofwel door een beeld van God te maken, waarbij die god zijn goedkeuring en onaantastbaar gezag stelt achter hetgeen men zelf zegt, leert of wil doen. Er zijn vele dictators die de vrijheid van anderen nemen, hen doen martelen en er vaak zelfs voor zorgen dat de rijken rijk blijven en de armen arm, omdat zij het gevoel hebben dat God de wereld zo geschapen en gewild heeft, zodat de mens hierin niets mag veranderen.

Iemand die zich tegen dergelijke toestanden en denkwijzen verzet, heeft daarin gelijk. De vraag is alleen maar of je, om dit te kunnen bereiken, nu werkelijk atheïst moet worden. Wil men een absoluut op God gebaseerd gezag afwijzen, dan zou men mijns inziens nog beter pantheïstisch kunnen redeneren. Want dan kan men stellen dat in alles het goddelijke aanwezig is, zodat er geen voorkeuren bestaan en de enige wet blijft dat men beantwoordt aan de god die men in zich erkent. Bovendien meen ik dat degenen die het bestaan van een God enzovoort geheel verwerpen, er nog naar streven om goede mensen te zijn. Dat lijkt mij niet erg logisch, daar men hierbij pleegt af te gaan op de stellingen omtrent goed die anderen hebben gesteld, zonder dat hiervoor een redelijke verklaring te geven valt.

Wie geheel redelijk wil zijn, zal eerder moeten stellen: wanneer je leeft in een maatschappij die allesbehalve ideaal is, in een wereld, waarin de mensen steeds weer het bereiken van een werkelijk ideaal zullen verhinderen, heeft het geen zin jezelf op te offeren en je alles te ontzeggen. Dadelijk ben je dood en je gelooft niet dat er een voortbestaan is. Sterf je beladen met schulden en zonden, zo is er nog niets aan de hand, want wanneer jij sterft, zijn die dingen, zover het jezelf betreft, uitgewist. Waarom zou je dan niet profiteren waar je kunt? Waarom zou je dan zo edel gaan denken? Je idealisme is dan immers zinloos. Wanneer dood dood is, er geen

God bestaat en dus ook geen sprake kan zijn van hogere of kosmische rechtvaardigheid, kun je hoogstens nog iets voor je kinderen doen. Maar voor de rest heeft het weinig zin je druk te maken. Leef zoals je wilt. Steel, sladood zoals je wilt. Wanneer men je pakt, zal men je hoogstens kunnen doden en daarmee is alles voorbij. Geen redenen om bang te zijn.

Wat klinkt dat raar. Toch zou dit volgens mij de meest logische conclusie zijn als je het bestaan van God en een leven na de dood loochent. Alles wat de mensen dan aan goeds trachten te doen, alle zelfverloochening van de mens, is dan uiteindelijk alleen maar sentimentele dwaasheid. Redelijkerwijze zou je dan alleen maar moeten streven naar een zo prettig en gelukkig mogelijk bestaan. Ik vind de moderne atheïst dan ook niet bepaald redelijk, wanneer hij aan de eene kant vol zit met mooie idealen en aan de andere kant alles afwijst wat dezen zinvol zou maken, zoals het bestaan van God, een leven na de dood, en dergelijke.

Het zou anders zijn wanneer zo iemand zou stellen dat de wijze waarop het bestaan en de wil van God worden verkondigd op het ogenblik onzin zijn. Daarin heeft hij mijns inziens volkomen gelijk. Er zijn zoveel buitensporigheden die men door het geloof meent te kunnen rechtvaardigen dat je je soms gaat afvragen of het geloof geen symptoom van een psychische ziekte is. Streven naar ander dingen dan zelfbevestiging is mijns inziens alleen zinvol, wanneer men gelooft dat het eigen bestaan deel is van een continuïteit, hoe dan ook, zodat hetgeen men is en betekent zich voort zal zetten. Alleen dan bouwt men werkelijk iets op waaraan men betekenis kan hechten. Zelfs indien men niet verder gaat dan het stellen dat het leven een taak is in de gevolgen waarvan men op aarde voort zal leven. Maar ook dat is geloof. Want de geschiedenis toont steeds weer aan dat de dingen, waarvoor de mensen vandaag lijden, vechten en sterven, reeds morgen waardeloos zijn en eenvoudig worden vergeten.

Dergelijke dingen gaan voorbij. De sekshop en het oordeel van officieren van justitie over porno zijn zeer tijdelijk. Morgen reeds kunnen geheel andere opvattingen en maatstaven gelden. Wat vandaag het enig juiste en goede heet, is voor de mens van morgen alweer geheel verkeerd. En omgekeerd: dingen die gisteren nog verwerpelijk en slecht waren, zijn vandaag normaal en zelfs het enig juiste. De mens kan niet stellen dat hij bouwt aan een toekomst volgens zijn huidige normen. Hij kan slechts stellen dat hij het heden mee bepaalt. Welke ontwikkelingen uiteindelijk uit het heden voort zullen komen, kan niemand bepalen. Wie eerlijk is, zal toe moeten geven dat niemand ondanks alle plannen enzovoort de toekomst zal kunnen overzien. Je kunt zelfs niet naar waarheid zeggen: over 100 jaren zullen onze kinderen gelukkiger zijn, dankzij ons systeem. En wie rekening houdt met het verleden, zal zelfs toegeven dat de kans heel erg groot is dat de kinderen van morgen door ons systeem eerder ongelukkig zullen zijn, daar zij dit beleven als een hinderpaal en rem bij hun persoonlijke ontwikkelingen en hun maatschappelijke vooruitgang.

Stelt men dat er - hoe dan ook - een voortbestaan is, dan heeft het zin vandaag te streven, omdat je ook morgen nog deel van het leven zult zijn. Geloof men in een persoonlijk voortbestaan, dan heeft het ook zin dingen te doen die in de wereld van de materie niet onmiddellijk nuttig of aangenaam zijn. Wanneer ik vandaag begin te studeren en na enige weken reeds moet sterven, zo zal ik mijn studie op andere wijze nog voort kunnen zetten. Dan gaat men uit van het denkbeeld dat de omstandigheden kunnen veranderen, maar dat het Ik blijft voortbestaan en eenmaal gekozen taken ook verder zal kunnen afhandelen.

Natuurlijk heeft het weinig of geen zin een God een gestalte, een menselijk gelaat, toe te kennen. God is een te abstract begrip voor de stofmens. Degenen die beweren dat zij God wel kennen en menselijk kunnen omschrijven en duiden, geven daarmee, volgens mij, alleen maar uiting aan hun eigen onbesef en onkunde. Ik stel: er is iets. Wat dit iets precies is, hoe het in elkaar zit, ja, in hoeverre wij daarbij zijn betrokken en of dit iets een wil heeft, waarbij ook wij betrokken kunnen zijn, weet niemand. Er is het onbekende. Laten wij dit onbekende dan in ieder geval aanvaarden als mogelijkheid, waarschijnlijkheid. Verwerp niet alles zonder meer. Leef liever redelijk als mens en erken dat er vele punten zijn, waarop je niets kunt zeggen. Erken dat er

vele dingen zijn waarvan je te weinig weet om een oordeel te kunnen vellen dat er in het leven vele punten zijn, waarop de getuigenissen zodanig tegenstrijdig zijn dat geen oordeel mogelijk is.

De atheïst van deze dagen, de vrijdenker van gisteren, zijn mensen die eigenlijk verstandig zijn, maar die zozeer van hun eigen verstand overtuigd zijn geraakt dat zij juist hierdoor maar al te vaak het kind met het badwater weggooien. Er zijn in het leven heel veel invloeden en omstandigheden, waarbij ook de verstandigste atheïst zal moeten toegeven: hier weet ik werkelijk niet wat de waarheid is, wat waar kan zijn en wat niet. Het eerste begin van wijsheid bestaat uit het erkennen van eigen onwetendheden en tekortkomingen. De wijze atheïst zal ongeveer redeneren: het bestaan van een God is niet bewezen, het tegendeel evenmin. Maar daar vele mensen op het bestaan van een God en de wil van die God eigen macht en aanzien trachten op te bouwen dien ik de verschijnselen te bestrijden. Stelt iemand dan nog verder: wij moeten in de eerste plaats als mens redelijk denken, omdat al het mogelijk bovennatuurlijke of bovenredelijke eerst zin kan krijgen tegen de achtergrond van ons redelijk besef, zo ben ik het er mee eens. Maar tegen de doorsnee-atheïst zal ik steeds weer zeggen: je bent ook zelf niet werkelijk redelijk. Je hebt romantische voorstellingen, je koestert idealen die allesbehalve redelijk zijn. Kun je misschien zeggen waar die dan vandaan komen en waarom die wel aanvaardbaar zijn, maar het bestaan van een god en dergelijke niet? Deze dingen berusten ook op dromen.

Morgen reeds zul je misschien ervaren dat er een geest bestaat, je ondergaat dit als werkelijkheid. Maar je kunt de juistheid van je belevingen ook niet redelijk bewijzen. Nu noem je bepaalde dromen zinnig en juist en verwerp je andere gelijksoortige dromen van anderen als onzin. Je gelooft in zovele dingen die je niet redelijk kunt bewijzen en als bestaand aantonen. Waarom leef je gelijktijdig uit een eigen geloof en beweer je dat het geloof van anderen onwaar is? Je handelt niet beter, juist of redelijker dan de gelovigen die je probeert tot je eigen standpunt te bekeren.

Mijn raad is: ga uit van het vele onbestemde in het leven en bouw je eigen ervaringen op. Leef je eigen leven volgens eigen besef. Laat je door het leven vormen, maar blijf een wezen dat de rede niet terzijde stelt en toch bereid is alle bovenzinnelijke elementen die zich buiten je redelijke controle voor jou als werkelijkheid manifesteren te aanvaarden en daarin naar verder besef en redelijke mogelijkheden te zoeken.

Wees mens, iemand die steeds weer uitgaat van het menselijk bewezene, maar verwerp daarom het bestaan van andere mogelijkheden niet. Ga vooral ook niet uit van idealen, wanneer in de praktijk blijkt dat die idealen alleen maar mooie woorden zijn. Wil je naar het goede streven, dan moet je niet alleen dit nastreven van het goede beschouwen als een vorm van zelfuiting en erkenning, maar bovendien proberen in te zien waarom je het "goed" noemt. Vele atheïsten maken op mij de indruk nog vromer en geloviger te zijn, dan de lidmaten van een zwartekousen kerk. De gelovige gaat uit van het woord van God, de Here enzovoort, de atheïst gaat even religieus en vroom uit van de wetenschap, de misleiding van de mensen, het misbruik dat van het geloof van anderen wordt gemaakt enzovoort enzovoort, waarbij hij de juistheid van een deel van zijn stellingen evenmin kan bewijzen als de kerkdijken.

De rede kan gebruikt worden om bovenzinnelijke of zogenaamde bovennatuurlijke dingen beter te begrijpen. Dan blijkt dat het paradijsverhaal alleen maar een mythos is en meer niet. In vele gevallen kunnen wij aantonen dat zogenaamde goddelijke openbaringen reeds eerder en elders bestonden en dus niet zo uniek zijn als men voorgeeft. In vele gevallen kunnen wij zelf de menselijke bronnen noemen, waaruit zij stammen. In de bijbel treffen wij bijvoorbeeld verhalen aan die bijna net zo in de Indische mythologie bestonden, lang voordat zij werden opgetekend in de heilige boeken van de joden. Veel kan op deze wijze verduidelijkt of zelfs ontmaskerd worden.

Maar zelfs dit alles geeft ons nog niet het recht om, ons beroepende op de rede, te stellen dat er dus geheel niets is. Je kunt zelfs stellen dat je de mensen van hun geloof dient te bevrijden. Maar dan moet je ook erkennen dat de mensen altijd wel in iets geloven, zo niet in God, dan in Adolf, Piet en dergelijke. De mensen hebben kennelijk iets nodig om zich aan vast te klampen. Zelf kun je die stutse niet vervangen, je kunt niet bewijzen dat hetgeen zij hen zo willen geven, beter voor hen is dan wat zij reeds hebben. Probeer desnoods aan anderen de onzinnigheden van verschillende beschouwingen duidelijk te maken, maar tracht de zin van het leven alleen op je eigen wijze te verklaren en zendeling tegenover anderen te gaan spelen. Pak de zaak met humor aan. Maar vraag je wel af of het zin heeft je tijd te verspillen met het belachelijk maken van dingen wanneer er nog zoveel op te bouwen is.

Al hangt het niet geheel met ons onderwerp samen, toch zou ik in verband met die vraag enkele punten willen stellen. De mensen praten voortdurend over de noodzaak een betere wereld tot stand te brengen. Maar terwijl zij praten, verloedert de wereld. Wat eens een tuin was, waarin eenieder vrijelijk kon dwalen, is nu reeds een parkje geworden dat onder het afval begraven dreigt te geraken, zodat er binnenkort alleen nog maar een asvaalt van menselijke verwachtingen ligt. De mensen spreken overal over de noodzaak overal op aarde een menswaardig bestaan voor mensen mogelijk te maken en ondertussen besteden zij hun gelden niet voor woonhuizen die nodig zijn, maar voor kantoren, waarin zij de verbeteringen die zij aan willen brengen, rustiger en beter kunnen bespreken en voorbereiden. Vele mensen zijn zo voortdurend bezig de mens duidelijk te maken wat God van hem wil, zodat zij de mensen, waar het op aan komt, in hun eigen ellende laten omkomen.

En dan deze kolder: God leeft in het gehele al, indien wij de theologen mogen geloven. Maar toch moet voor die God steeds weer een waardig huis gebouwd worden op de wereld, dit vaak ten koste van de woningen voor mensen die geen andere toevlucht zouden kunnen vinden. Want het werk aan hun eigen woningen en levensmogelijkheden ligt bij het bouwen van kerken vaak langere tijd stil. En zeg niet dat ik overdrijf. Uw maatschappij is er een, waarin woningnood heerst en toch de stenen die voor huizen noodzakelijk zijn, langere tijd niet geleverd worden, omdat hetgeen er was, bestemd bleek te zijn om varkenscotten voor een exportslachterij te bouwen.

Er zijn in uw wereld heel wat dingen die moeten veranderen en om dat mogelijk te maken, moet je werkelijk redelijk leren denken. Maar wordt de wereld redelijker en beter, wanneer je al je tijd besteedt om anderen duidelijk te maken wat er volgens jou niet is? Het lijkt mij dat je die inspanning beter zou kunnen besteden om anderen redelijk en nu bewijsbaar duidelijk te maken wat er dan wel aan de hand is wat er voor mogelijkheden zijn wat anders zou kunnen gaan.

De atheïst zou in vele gevallen zijn tijd beter kunnen besteden om de mensen duidelijk te maken dat je, wanneer je werkelijk als mens wilt leven, vrijheid van denken en handelen, van geloven van node hebt. Probeer niet het geloof van anderen aan te tasten, maar maak duidelijk dat je, om werkelijk als redelijk en verantwoordelijk mens te kunnen leven, ook de vrijheid moet bezitten om naar eigen gevoel en inzicht het bestaan van een God te aanvaarden of te ontkennen, zonder daarbij echter ooit anderen te mogen dwingen tot een aanvaarden van jouw standpunt. Maak duidelijk dat een mens de mogelijkheid moet hebben zijn leven op zijn eigen wijze en naar eigen inzichten in te richten, zonder daarbij tot slachtoffer te moeten worden van een te ingewikkeld werkende maatschappij. Leer de mensen vooral niet te veel van anderen te eisen, daar zij anders komen te leven in een gemeenschap die eenieder met nummers en computers vastlegt en de gehele dag bespioneert, omdat dit de enige mogelijkheid blijkt te zijn om een schijn van welvaart in stand te houden.

Een dergelijk werk lijkt mij meer de moeite waard dan het bestrijden van dwaasheden en vruchteloos te trachten dwazen te beleren. Help de wijzere zelfstandig te denken. Laat de dwaasheid zien van sommige instellingen. Ik geef een voorbeeld: een paranormale genezer slaagt er in mensen van reuma te genezen. Daarbij slaagt hij erin, vaak binnen een half uur,

door medici als hopeloos beschouwde mensen voor goed te genezen. Dus volgt een aanklacht wegens het onbevoegd uitoefenen van de geneeskunde. Kennelijk gaat het er niet om of zo iemand anderen beter kan maken, maar om de vraag of hij bevoegd is. Het zou beter zijn de patiënten te controleren, zodat geen fouten door de onbevoegde gemaakt kunnen worden. Maar ja, vaak zijn in dergelijke gevallen andere belangen dan die van de patiënten in het geding. Treurig acht ik het echter dat onder de bestrijders oprechte atheïsten zijn, die menen dat een dergelijk bijgeloof moet worden uitgeroeid. Als mens dien je, naar ik meen, uit te gaan van het feit, niet van regels enzovoort. In het voorbeeld is het uiteindelijk belangrijker dat er mensen genezen worden, dan dat dit volgens erkende formules geschiedt.

Indien mensen in het leven ongelukkig zijn, dien je niet allereerst na te gaan of zij wel de voorgeschreven formulieren hebben ingevuld en de juiste ambtelijke weg hebben gevolgd. Allereerst moet je hen helpen. Wanneer mensen een oplossing vinden voor hun problemen op een wijze die niet geheel past binnen de voorschriften, zou je hen hun gang moeten laten gaan, zolang zij daarmee anderen niet werkelijk hinderen. Indien iemand, door de woningnood gedreven, van een garage of kippenhok een woning maakt, moet je niet allereerst de zaak af laten breken, omdat anders het gezag in het geding komt. Maar het - zij het tijdelijk - voortbestaan van een dergelijke noodwoning lijkt mij een zaak van menselijk geluk. En dat vind ik belangrijker dan een verlies van enig ambtelijk gezag. Kortom of u nu gelovige bent of atheïst, leer eerst eens denken op een reële manier, leer leven op een van werkelijkheidszin getuigende wijze. Wat hebt u er mee te maken wat uw buurman is en hoe hij leeft? Wanneer hij in nood is, help hem, en wanneer u hulp van node hebt, aanvaard zijn hulp. Uiteindelijk gaat het u niets aan of uw buurvrouw nu een kwezel of een dolle mina is. Leef als mens met de mensen, leef met de feiten en niet alleen met theorieën. Beter dan Gods wil overal te verkonden of het bestaan van God met hartstocht te bestrijden, zouden de vele zendelingen van alle gedachtenrichtingen zich bezig kunnen houden met het bestrijden van menselijke dwaasheden. Verbeter de menselijke verhoudingen dat lijkt mij belangrijker dan een strijd over het al dan niet bestaan van God en dergelijke vage zaken.

Om te besluiten: in het verleden was atheïsme vaak een terzijde stellen van de godenwereld, om als mens iets redelijk te kunnen leven. Later werd het een verzet tegen een vorm van gezag, die uiteindelijk op kerkelijke goedkeuringen en zo uiteindelijk op goddelijk gezag gebaseerd heette te zijn. De atheïst van heden verwerpt eenvoudigweg het bestaan van God door gebrek aan geloof, voorstellingsvermogen, een verkregen inzicht en nog vele andere redenen, maar werd gelijktijdig weer tot een geloof geformaliseerd, omdat men de mens, ondanks de afwezigheid van God, een edel wezen wil laten zijn. Naar ik meen is het beter niet de mens tot een edel wezen te willen maken, maar hem eerst eens de kans te geven om werkelijk mens te zijn.

En wanneer u hierop comneitaren hebt, kunt u nu rustig uw gang gaan.

Vraag: Maar eenieder gelooft toch wel in iets, dus zijn er geen atheïsten.

Antwoord: Wanneer je hetgeen waarin je wel gelooft, niet God noemt, en kiest binnen het vermogen van eigen rede, kun je zeggen dat eenieder die onredelijke zaken gelooft, bijgelovig is. Dergelijke mensen komen nogal eens voor en noemen zichzelf atheïsten. Daaraan kan ik ook niets doen. Het hedendaagse atheïsme kan beschouwd worden als een geloof, omdat men een eenzijdige redelijke benadering van leven en verschijnselen obligatoir stelt met het doel hierdoor aan te tonen dat er geen goden of onstoffelijke persoonlijkheden zijn.

Vraag: Maar een atheïst gelooft toch wel in God, want anders zou hij Hem niet bestrijden.

Want je gaat toch niet iets bestrijden wat er volgens jou niet is?

Antwoord: In mijn tijd waren er wel eens mensen die na een rijkelijke en vochtige kuur witte muizen zagen verschijnen, waar niemand anders ze zag. Wanneer je zoiets meemaakte, zag je die witte muizen niet en wist wel degelijk dat dit een waanvoorstelling was. Je begreep ook dat je dit de ander niet duidelijk kon maken. Daarom maakte je een paar gebaren en riep zoiets van: "ksst, weg jullie". En dan sprak je tot de "patiënt": "Rustig maar. Ze gaan al weg, zie je

wel." Op die manier bracht je de ander tot rust. Het feit dat ik die witte muizen bestreed, betekent dus nog niet dat ik in hun bestaan werkelijk geloofde. Wel geloofde ik in de invloed van deze waanvoorstelling op de persoon die ik zo probeerde te helpen.

Vraag: Is het atheïsme niet in de eerste plaats gericht tegen de voorstelling die men zich op aarde van God pleegt te maken?

Antwoord: Ik meen dat het zich in wezen eerder richt tegen het gezag dat vele mensen op aarde aan die God menen te kunnen ontlenen. Ik geef echter deze mening graag voor een betere. Ik meen echter dat je atheïsme vooral moet beschouwen, zoals het optreedt in de samenleving en de daarop gebaseerde filosofieën van meer praktische aard. Vandaar dit standpunt. Volgende vraag.

Vraag: Maar het boeddhisme is volgens het Westen toch ook godloos. En dan is er bijvoorbeeld nog het existentialisme.

Antwoord: Het boeddhisme is allesbehalve godloos. Het gaat echter niet, zoals vele andere godsdiensten, uit van een regerende godsfiguur.

Het existentialisme kan zelfs zeer religieus zijn. Er bestaan dan ook vormen hiervan die een godsfiguur in het centrum van de beschouwing plaatsen, waarbij de existentialist zich dan vanuit eigen beleving beraadt over het al dan niet in verschijning treden van die godheid. Het gevolg hiervan is wel dat het existentialisme de waarden die de godsdiensten aan het leven toekennen, voor het grootste deel als zeer vraagwaardig voorstellen. Het atheïsme is echter, zoals uit de naam reeds blijkt, zonder God en stelt zich tegenover elke voorstelling van een God.

Vraag: Hoeveel atheïsten zijn er dan eigenlijk?

Antwoord: Een steeds wisselend aantal. Atheïsme bezien als verschijnsel komt het meeste voor tussen de 30 en 60 jaar. Daarna komt de dood zoveel dichterbij dat het atheïsme bij het merendeel der mensen weer langzaam wegsmelt en plaats maakt voor de twijfel of er toch niet iets zou zijn, vaak gepaard gaande met een terugkeer tot het geloof dat men als kind geleerd heeft. De jeugd heeft, tenzij er een direct op atheïsme gebaseerde opvoeding is, zoveel om belangrijk te vinden, vooral zichzelf, dat zij aan vragen als "bestaat God?" niet al te vaak toekomt en dezen dan nog eerder als discussiepunt dan als voor het leven belangrijke vraag beschouwt. Werkelijke athëïsten zijn meestal wat rijpere mensen die ontdekken dat zij van die God eigenlijk maar heel weinig werkelijk bemerken. Men ziet hoe anderen zich voor daden, die onjuist of onredelijk lijken, steeds weer op God beroepen en kan dit niet meer aanvaarden. Zo komt er een ogenblik dat men het gevoel heeft: er is geen God meer. Komt men echter weer dicht bij de dood, dan vallen de stoffelijke zekerheden weg en gevoelt men dat er misschien toch wel eens ergens een God zou kunnen zijn.

Daar zullen wij het dan maar bij laten. Om alle verwarring te voorkomen, herhaal ik de punten die volgens mij in dit onderwerp belangrijk zijn.

Het bestaan van God is menselijk gezien (? Red.) redelijk onbewijsbaar. Het heeft dan ook weinig zin je daarvoor of daartegen in te zetten. Wat voor de mens redelijk kenbaar en bewijsbaar is, is de intermenselijke relatie. Ontdoe deze van alle pseudo-godsgezag, maar evenzeer van alle verwerping van het bovennatuurlijke en aanvaard dit laatste voorlopig, wanneer geen andere verklaring mogelijk schijnt. Aanvaard het leven en werk en streef daarin zo dat je het gevoel hebt dat je jezelf werkelijk als waar en waardig moogt beschouwen. Dat is veel belangrijker dan al het andere.

Waarmede ik u dank voor de mij gegeven aandacht. Goedenavond.

Goedenavond, vrienden.

Ook in dit tweede deel van de avond kunt u zelf een onderwerp stellen, waarbij mijn voorkeur echter uitgaat naar onderwerpen van meer geestelijke aard.

INNERLIJK LEVEN

Innerlijk leven is een mooi woord, waaraan vele begrippen verbonden worden, zonder dat men eigenlijk in staat is hiervan een passende omschrijving te geven. Het innerlijk leven van de mens is een reeks van voorstellingen, die hij omtrent zichzelf en het bestaan heeft en wel op een zodanige wijze uitgedrukt, dat hij het gevoel heeft hierdoor iets meer te zijn en ook te betekenen, dan alleen maar een wezen dat geleefd wordt, of een wezen dat het leven ondergaat.

Innerlijk leven kunnen wij dan verder ontleden in een reeks rationalisaties, hoofdzakelijk ten aanzien van gevoelselementen en gebaseerd op gevoelsreacties, een reeks van erkenningen die niet geheel redelijk verklaarbaar zijn voor het Ik met de beschikbare gegevens en middelen, en een reeks van belevingen die voor eigen besef zodanig los staan van de wereld waarin men leeft, dat zij als droom of mystieke beleving kunnen worden beschouwd.

Wij zouden dit innerlijke leven dan ook grotendeels onder de noemer emotionaliteit kunnen brengen, wanneer er in verband hiermede niet soms eigenaardige verschijnselen zouden optreden. Hierbij blijkt het innerlijk van de mens in staat te zijn, op grond van niet rationele reacties en op grond van niet in de omgeving nu of onmiddellijk kenbare verschijnselen en invloeden, tot conclusies te komen en tot acties over te gaan die schijnbaar geen redelijke samenhang met de feiten van de wereld te maken hebben, maar die later wel degelijk juist en terzake doende blijken te zijn.

Laat ons een eenvoudig voorbeeld nemen. Een mens heeft intuïtie. Hierdoor voorvoelt hij dingen die nog niet openlijk kenbaar of aanwezig zijn. Op grond van een erkenning van het nog niet manifeste voorkomt hij dan gevaren en eventueel optredende gevolgen hiervan voor zich en anderen. In een dergelijk geval kunnen wij spreken van het in werking komen van een geheel onredelijke functie van de mens die niet gebaseerd is op de kenbaarheid in de wereld buiten het ego, maar in het Ik schijnt te bestaan. In het Ik moeten zich allerhande processen voltrekken die een niet redelijk kenbaar contact tussen Ik en de buitenwereld betekenen. Daar de gevolgen van die innerlijke processen kenbaar worden, mogen wij het bestaan van dergelijk werkingen wel veronderstellen. Alleen hierdoor wordt immers het resultaat van onredelijke erkenningen die mogelijk zelfs in de tijd het heden vooruitgaan, begrijpelijk.

Ik stel verder dat een mens innerlijk contact kan krijgen met toestanden, werelden en krachten die verder gaan dan het voor de mens zintuigelijk waarneembare. Gezien de soms voorkomende resultaten van het innerlijk leven moeten wij ook aan deze mogelijkheid steeds weer aandacht geven. Zelfs indien wij het merendeel van dergelijke belevenissen een andere verklaring willen geven of willen zien als het gevolg van een mogelijke lichamelijke of emotionele storing, blijft er een percentage van dromen, intuïtieve reacties of intuïtieve handelingen over waarvan de gevolgen in de kenbare wereld zodanig passend en juist blijken te zijn dat hier een toeval uitgesloten kan worden geacht. Wij zullen dan moeten stellen dat het innerlijke leven kennelijk geheel daaraan eigen mogelijkheden omvat en een zelfstandige waarde binnen de persoonlijkheid bezit.

Nu is mijn betoog tot nu toe zover mogelijk redelijk van opzet geweest. Maar wie over het innerlijke leven spreekt, kan niet geheel redelijk betogen. Hij kan hoogstens à la Freud teruggrijpen op seksuele drangverschijnselen of met Jung cum suis komen tot de erkenning van een onomschreven en niet benaderbaar gebied in de menselijke psyche. Maar verder kom je langs redelijke weg niet.

Naar ik meen kunnen wij met grotere juistheid, maar op een wat minder rationele wijze, over het innerlijk leven nog enkele dingen van belang zeggen.

Het innerlijk leven in de mens bestaat uit een besef dat verder gaat dan op grond van ervaring en wereld alleen mogelijk zijn. De mens komt ertoe in zich voorstellingen te bouwen die

eveneens niet passen in de werkelijkheid van zijn wereld en niet rationeel schijnen te zijn. Bij nadere beschouwing blijken dergelijke voorstellingen echter in vele gevallen voor de mens symbolen te zijn van krachten die in zijn innerlijk berusten. Door het hanteren van deze symbolen kan hij krachten vanuit zichzelf ontwikkelen die hij zonder deze voorstellingen en de daarmee verbonden innerlijke processen zeker niet zou bezitten. Volgens mij kan men een groot deel van de in de mens ontstane niet redelijke voorstellingen, of dit nu geleidegeesten, geestelijke meesters of iets anders betreft, herleiden tot symbolen van eigen geestelijk leven en eigen geestelijke krachten.

Onverschillig of men dergelijke beelden als symbolen beschouwt dan wel liever als werkelijkheid wil zien: wanneer op grond van dergelijke beelden in de eigen stoffelijke wereld resultaten kunnen worden behaald, moet er iets van zeer werkelijke aard mee verbonden zijn. Zodra ik gevoel met een werkelijkheid te maken te hebben en op grond daarvan in mijn stoffelijke wereld of eigen wereld, veranderingen kan aanbrengen of door een meer aan komende mogelijkheden aangepast gedrag binnen die wereld meer kan zijn, dan zonder dit redelijk verwacht zou kunnen worden, mag men als mens, naar ik meen, wel aannemen dat hetgeen een mens hiertoe kan brengen, waarde en betekenis heeft. En als geest weet ik dat dergelijke voorstellingen de mogelijkheden in de eigen wereld zelfs voor een heel groot deel bepalen zullen.

Dan concludeer ik dat ik in mijn innerlijk leven niet moet trachten feitelijke werkelijkheden op te bouwen, daar - hoe reëel een dergelijke wereld ook zou zijn - zij voor een mens en zelfs voor een geest niet zo goed ontleed en beschouwd kunnen worden als aards gebeuren, met de middelen die men tot erkenning en ontleding daarvan op aarde heeft. Het gaat er niet om innerlijk een werkelijkheid op te bouwen, maar een wereld te scheppen - desnoods grotendeels uit symbolen opgetrokken - die voor mij werkzaam is. Want alleen hierdoor krijg ik de mogelijkheid alles wat er al dan niet erkend in mijn innerlijk bestaat, tot uiting te brengen. Of ik de sleutel om die innerlijke wereld in de stoffelijke werkelijkheid actief te maken nu zoek in rituelen, wachtwoorden, afwijkende smoesjes of gedragingen is hierbij niet terzake doende: indien het werkzaam is, blijkt dat ik iets heb. En wanneer ik dit iets niet redelijk kan definiëren of omschrijven, zal ik er mede moeten blijven werken, opdat ik uit de werkingen op de duur zal leren beseffen wat er in mij bestaat.

De waarde van het innerlijke leven wordt namelijk groter, naarmate wij aan de hand van de vruchten die uit dit innerlijk leven voortkomen en die wij als zodanig erkennen, gevolgen zien in onze wereld. Wij kunnen dan de innerlijke waarden omschrijven in de termen en volgens de normen van onze uiterlijke wereld en zullen ons zo meer bewust worden omtrent de aard van ons innerlijk leven. Want al kunnen wij het wezen en de eigenschappen daarvan niet geheel omschrijven en vaststellen, wij zijn wel degelijk in staat de tot uiting komende mogelijkheden en eigenschappen volgens de termen van onze stoffelijke erkenningen weer te geven.

De kenbare gevolgen zeggen ons wel degelijk iets omtrent de kracht die als originator van de verschijnselen optreedt. Ik droom in mijzelf. Ik droom van een Lichtende kracht. Dat is heel mooi. Maar wanneer ik van die Lichtende kracht blijf dromen en er gebeurt niets, dan is dit alles nog minder waard dan 't schijnsel van een goedkope zaklamp. Maar op het ogenblik dat ik droom van die Lichtende kracht en ik heb hierdoor het gevoel dat ik iets kan dat ik een mens genees, ik neem iets waar, ik kan iets horen of zelfs maar tot een beter begrip voor de dingen rond mij kom, dan heeft dit Licht voor mij een betekenis. Of het werkelijk een Licht is, doet dan niet terzake. Het heeft mij meer waarde gegeven.

Wanneer ik dit Licht opnieuw kan beleven, kan ik mijn betekenis en waarde in mijn uiterlijke wereld vergroten. Wat ik in de wereld beleef aan de hand van dit Licht, wordt voor mij ook mentaal en psychisch met het Licht in verband gebracht. Mijn visie op dit Licht zal voor mij zolang ik mens ben, in de eerste plaats worden bepaald door de belevingen die ik in verband met dit Licht in de wereld buiten mij heb. Zo vorm ik mij een wereld die is afgeleid van de materiële wereld, omstandigheden en mogelijkheden waarin ik leef. Hoe meer ik hierbij het

droombeeld en de dagdroom terzijde kan schuiven en daarvoor in de plaats een associatie kan stellen, krijg ik een hanteerbaardere wereld. Want door de associatie van binnen mij bestaande beelden en buiten mij bestaande toestanden kan ik mijn innerlijke waarden beter en meer bewust in de wereld buiten mij overbrengen.

Uit de geest wordt u vaak verteld dat u na de overgang in een zomerland kunt komen. In vele gevallen maakt men door beschrijvingen en aanbevelingen daarvoor bovendien nog propaganda, zodat het haast wel lijkt of wij voor deze sfeer een soort geestelijke V.V.V. hebben. Belangrijk is steeds weer in alle beschrijvingen het feit dat deze toch zeer geestelijke sfeer, volgens degenen die u ervan vertellen, huisjes, boompjes, beestjes en mensjes telt. Het is dus een wereld van vormen. Maar het is een wereld, waarin die vormen dan toch ook volgens de beschrijvingen niet zo stabiel zijn als in uw eigen wereld, zodat de mens wel schijnt te bepalen wat zijn vormerwereld rond hem omvat en is. Anders gezegd: de wereldvoorstelling van zomerland is gebaseerd op de associatie in de waarnemer van erkenningen met vormen die worden afgeleid uit een vroegere wereldervaring.

Wanneer ik dus innerlijk leef, bouw ik dus gelijktijdig reeds aan mijn zomerlandwereld. De wijze, waarop ik de krachten in mij en de gebeurtenissen buiten mij in relatie zie, zal voor mij bepalen, op welke wijze ik een wereldvoorstelling zal kunnen bezitten op ogenblikken dat ik geheel ben afgesloten van de uiterlijke vormenwereld die ik nu ken, en zal moeten afgaan op de innerlijke waarden en krachten die mij een erkenning van een minder stoffelijke wereld mogelijk maken. Dan blijkt ook dat er in die eigen innerlijke erkenning en zo in de innerlijke wereldvreemde ontwikkelingen mogelijk zijn en de meest wonderlijke veranderingen van decor bepaald worden door een verschuiving in het eigen associatiepatroon.

Neem werkelijke telepathie op aarde. Er is wel degelijk sprake van een overdracht van impulsen van de een naar de ander, maar bij nader onderzoek blijkt deze in de meeste gevallen niet te beantwoorden aan de gangbare woorden en begrippen. Toch wordt de ontvangen impuls weer volgens de normen van eigen denken en gevoelen tot een in de stofwereld passend iets omgezet. Associaties spelen hierbij een grote rol. De impuls die men ontvangt, omvat dus geen werkelijke woorden en begrippen, maar wordt door de ontvanger wel weer tot bepaalde impulsen, woorden en begrippen die in de stofwereld passen, geconstrueerd.

Neem als voorbeeld de eenvoudige Rhine-proef voor het vaststellen van telepathische banden bij kinderen in kleuterklassen. Hierbij worden plaatjes of tekeningetjes door de juffrouw in willekeurige volgorde gezien. De kinderen moeten dan uit eenzelfde reeks plaatjes kiezen, waarbij de achtereenvolgende keuzen in volgorde worden neergelegd. Stel: het plaatje beeldt een appel af. De juffrouw zendt dan niet als gedachte het woord appel uit, zelfs wanneer zij mogelijk een beatlefan is. In vele gevallen wordt niet eens een poging gedaan om een woord over te dragen en volstaat de beschouwer met het intens zien van het plaatje wat betekent dat het beeld of beter de indruk die dit maakt, wordt uitgezonden. Rond 70% van de kinderen kiezen inderdaad hetzelfde plaatje. Vraag je het kind, hoe het ertoe kwam, juist de afbeelding van de appel te kiezen, zo zal het vaak reageren met: het is mooi. De gang van zaken is ongeveer als volgt: Juf kijkt naar dit plaatje. Wat juf doet, is belangrijk voor het kind. Juf vraagt te proberen je keuze precies zo te maken als juf het doet. Wanneer dit goed gaat, vindt juf dat goed. Wat juf goed vindt, is mooi. Associatie bij de keuze is dan het woord mooi. Ofschoon er, gezien het hoge percentage van juiste keuzen, wel degelijk van een telepathisch rapport sprake is, zijn de kinderen zich hiervan kennelijk niet geheel bewust. Iets dergelijks valt buiten hun denken en ervaring. Toch moet de keuze van het plaatje aanvaardbaar gemaakt worden. De verering voor, en de band met juf beïnvloedt de keuze, doordat deze - tijdelijk - mooier schijnt te zijn dan de andere keuzemogelijkheden. Mooi is dus in feite de rationalisatie waardoor een onbewust proces voor het kind aanvaardbaar is geworden.

Mocht er sprake zijn van een werkelijk telepathisch contact tussen grotere mensen op aarde, zo blijkt dat er wel steeds gesproken kan worden van een idee-gelijkheid, maar dat er slechts zeer

zelden van een algehele woordgelijkheid kan worden gesproken, zelfs wanneer een woordboodschap werd overgebracht.

Breng dit nu over in de termen van een geestelijk leven. Overdracht van impulsen die gedachten in zich dragen, zal bij de ontvanger associaties in beelden veroorzaken. De beelden zijn dan een verandering van de tot nu toe voor het ik bestaande wereldbeeld. Een telepathische beïnvloeding kan dus in bijvoorbeeld zomerland veranderingen van wereldbeeld en zelfs wereldbeleving tot gevolg hebben. Indien dergelijke dingen naar buiten toe kenbaar kunnen worden in een stoffelijke wereld of een zomerlandsfeer, dan moeten dergelijke dingen ook in uzelf bestaan. Het klinkt misschien wat overdreven, wanneer ik stel dat zelfs het merendeel van de dingen die u in uw eigen wereld meent te kennen, niet buiten u, maar vooral in uzelf bestaat. Toch zijn er vele redelijke argumenten aan te voeren voor de stelling dat de mens de indrukken die hij uit zijn wereld ontvangt, vertaalt in een zeer persoonlijk beeld van die wereld aan de hand van in hem aanwezige associatiemogelijkheden enzovoort.

Laat ons dan eens stellen dat het innerlijke leven van de mens eigenlijk een voortdurend construeren van werelden en wereldvoorstellingen omvat die weer gebaseerd zijn op associaties, met belevingen. Want zo men deze stelling die grotendeels juist is, aanvaardbaar wordt geacht, dan zal het eenvoudiger worden over het innerlijk leven nog meer te zeggen. Alles wat ik ooit geweest ben of hoopte te zijn, elke verwachting die ik gekoesterd heb, zelfs maar door een mij tijdelijk identificeren met de hoofdfiguur van een film of van een boek, zal inwerken op mijn wereldwaardering. In mijzelf bouw ik zo een wereld, waarin al mijn hoon, mijn verwachtingen en angsten verweven worden met voorstellingen van feiten.

De wereld die ik zo bouw, is in feite onafhankelijk van de werelden die buiten mij bestaan. Zo dit wereldbeeld, dat de mogelijkheden van de innerlijke persoonlijkheid omvat, kan voortbestaan zonder stoffelijke stormen, zal er een ogenblik mogelijk zijn, waarin de werelden buiten het Ik niet langer meer optreden als leverancier van impulsen, maar waarbij de innerlijke wereld reeds zo omvattend is geworden, dat zij als een zelfstandigheid voor het Ik blijft voortbestaan. En wanneer dit mogelijk is, rijst de vraag waarom men die wereld niet uit zou breiden, tot zij meer kan omvatten dan vormbegrippen als huisje-boompje-beestje. Je kunt er voor stellingen van sterren, manen, planeten en zelfs melkwegstelsels in opnemen. Wat deze dingen voor het Ik betekenen als gevoelens en begrippen is met de aardse voorstellingen hiervan geassocieerd. Zo is het mogelijk innerlijk een geheel Al op te bouwen. Deze voorstellingen die het Ik enerzijds binden aan de eigen voorstellingen, zijn nu enerzijds een noodlot, waaraan je niet ontkomen kunt, maar aan de andere kant een eigen schepping, waarin je als een god scheppend en herscheppend probeert op te treden.

Zoals u weet, kun je niet alles dromen wat je wilt, zelfs wanneer het gaat om bewust dagdromen. Er zijn dingen die je je in verband met jezelf eenvoudig niet als een werkelijkheid of zelfs maar mogelijkheid kunt voorstellen. Er is dan kennelijk gebrek aan materiaal om de voorstelling middels associaties verder uit te bouwen. Uw innerlijke wereld kent dus begrenzings. Deze beperkingen zullen dan gelden ten aanzien van voorstellingsvermogen, maar ook ten aanzien van geestelijk leven en gebruik van innerlijke krachten. Mijn Al is beperkt, is eindig. Maar een dagdroom die vandaag niet gedroomd kan worden, is mogelijk over een jaar wel bereikbaar, daar men iets nieuws geleerd heeft. Mijn innerlijk Al is wel beperkt, maar kan beschreven worden als een dijend Al dat steeds meer feiten en mogelijkheden in zich kan bergen.

Naarmate in het innerlijk grote lijnen en verbanden meer voorstelbaar en beleefbaar worden, zullen de details, die eens erg belangrijk waren, in belang afnemen en op de duur niet meer tellen. Het innerlijk leven van de mens brengt hem ertoe, van detailbelevingen en tellen in momenten van tijd, over te gaan naar een totaaloverzicht van mogelijkheden en een overzien van steeds grotere tijdperken. Het respect voor het kleinere dat in wezen maar onbelangrijk is, wordt op de duur tot nil teruggebracht. Het détail wordt als een zandkorrel die helpt een strand te vormen, maar op zich onbelangrijk is.

Dan is het ook denkbaar dat het innerlijke leven van de mens eeuwigheid omvat – tijdloosheid die beleefd wordt op het ogenblik dat tijd en tijdservaringen nog wel bestaan - voor het Ik geen betekenis meer hebben. Niet meer één gebeuren, maar het totaalschema van alle mogelijkheden trekt dan de aandacht.

Her innerlijk leven van de mens is dus in feite voor mij het herscheppen van de schepping op zuiver persoonlijke wijze en het voortdurend uitbreiden van eigen besef voor de verbindingen, die middels associaties met een buiten het Ik mogelijke werkelijkheid blijven bestaan. Dit gaat volgens mij voort tot een zodanige analogie ontstaat tussen de zelfgeschapen innerlijke wereld en iets buiten het Ik dat men dezelfde waarden in en buiten het Ik erkent. Eerst dan leeft men werkelijk bewust ook in de wereld buiten het ego en kent men een werkelijkheid die niet meer door eigen verkeerde associaties wordt vervalst. Elke mens zal mijns inziens zover kunnen komen, desnoods reeds tijdens een stoffelijk bestaan.

Op grond van dit alles stel ik dat het innerlijke leven in feite de wereld is die wij zelve zijn, een wereld die zich voortdurend kan ontwikkelen. Voortdurend verandert een waarde of betekenis van details, die echter onbelangrijker wordt naarmate wij meer het geheel overzien. Waarmede ik getracht heb u te zeggen dat het innerlijke leven van de mens niet voor hem de mogelijkheid is om te ontvluchten aan zijn wereld, maar wel een ontwikkeling mogelijk maakt waardoor de kleine dingen die zich afspelen in zijn wereld, onbelangrijk worden in de erkenning van het geheel.

Goedenavond.